

Zoogdieren inventariseren in Estland

Kees Mostert & Eric Thomassen

Deze zomer organiseerde de VZZ Veldwerkgroep van 17 tot en met 27 juli een zoogdierinventarisatie in het Estse natuurgebied Matsalu. Tientallen soorten lieten zich zien. En niet elk jaar zitten daar de eland en twee 'gestreepte muizen' bij.

Estland is de kleinste, noordelijkste en dunst bevolkte van de drie Baltische staten. Er wonen maar ongeveer 1,4 miljoen mensen in dit land dat iets groter is dan Nederland. Het landschap laat zich het beste omschrijven als een kruising van Scandinavië en Polen, met een grillige kustlijn en veel kleine en grotere eilanden. Het natuurreservaat Matsalu is een grote baai langs de westkust omringd door rietmoerassen, vochtige graslanden, enkele kalkheuvels, bossen en beken. Op verzoek van gastvrouw en reservaatdirecteur Kaja Lotman probeerde de Veldwerkgroep tijdens het zomerkamp een beeld

te krijgen van de zoogdieren in Matsalu. Daarbij kregen we hulp van een paar Estse deelnemers, die ondertussen bijleerden over zoogdierinventarisatie. Zo snijdt het mes aan twee kanten.

Waarom?

Ieder jaar organiseert de Veldwerkgroep een buitenlands zomerkamp. We zoeken een locatie waar grote behoefte is aan zoogdiergegevens, zodat 20 tot 25 professionele en amateur-zoogdieronderzoekers een nuttige bijdrage kunnen leveren. Veel gebieden blijken nog maar slecht onderzocht te zijn.

Vanaf de rijkelijk aanwezige torens krijg je een mooi uitzicht op het landschap in het natuurreservaat Matsalu. Foto: Kamiel Spoelstra

	zicht	vangst	braakbal	dood- vondst	sporen	bat- detector	aantal
Egel	X			X			8
Gewone bosspitsmuis	X	X		X			149
Dwergspitsmuis		X					51
Waterspitsmuis		X					9
Mol				X	X		8
Meervleermuis		X				X	3
Watervleermuis		X				X	74
Gewone dwergvleermuis		X				X	7
Ruige dwergvleermuis		X				X	10
Noordse vleermuis		X				X	38
Rosse vleermuis						X	8
Gewone grootoorvleermuis				X	X	X	5
Haas	X				X		41
Bever	X				X		23
Woelrat			X				2
Rosse woelmuis		X					124
Veldmuis		X	X				6
Aardmuis		X	X				20
Grote bosmuis	X	X	X				52
Brandmuis		X	X				13
Berkenmuis		X	X				3
Dwergmuis	X		X		X		2
Bruine rat			X		X		2
Vos	X				X		53
Wasbeerhond	X			X	X		25
Otter	X				X		12
Boommarter	X			X	X		9
Amerikaanse nerts	X				X		3
Wild zwijn					X		4
Ree	X			X	X		84
Edelhert					X		1
Eland	X				X		7

Tijdens het zomerkamp in Estland nam de Veldwerkgroep in totaal 32 soorten zoogdieren waar, met verschillende methodes

Omdat alle vleermuizen voorkomen op de Europese Habitatrichtlijn, is er vooral voor deze groep veel behoefte aan inventarisatiegegevens. Na het vinden van een gastheer of -vrouw met zoogdierkennis gaan we samen op zoek naar de onontbeerlijke verblijfplaats met slaap-, eet- en onderzoeksruimte.

Voor de Nederlandse en Vlaamse deelnemers levert zo'n inventarisatie vaak nieuwe kennis op over soorten die in onze landen zeldzaam zijn of ontbreken. In andere gevallen zijn de soorten niet anders, maar verschilt de habitat of verblijfplaats aanzienlijk. Hoewel Estland 2100 km van Nederland en België is

verwijderd, verschilt de soortsaamenstelling niet zo veel van West-Europa. Door de relatief noordoostelijke ligging van Estland is de biodiversiteit niet zo hoog als in bijvoorbeeld de mediterrane gebieden. Ditmaal waren de kampdeelnemers onder andere nieuwsgierig naar het gedrag en de verblijfplaatsen van meervleermuizen *Myotis dasycneme* in Estland (ter vergelijking) en de zomerkolonies van ruige dwergvleermuizen *Pipistrellus nathusii* (omdat wij die niet hebben). Daarnaast was er kans op voor ons bijzondere soorten zoals berkenmuis *Sicista betulina*, eland *Alces alces* en wasbeerhond *Nyctereutis procionoides*. Voor de vliegende eekhoorn zaten we helaas te westelijk. Tien actieve dagen en nachten zoogdieren inventariseren in Matsalu leverde een lijst op van 32 soorten zoogdieren (zie de tabel).

Voor de inventarisatie maakten we gebruik van allerlei onderzoeksmateriaal, zoals inloopvallen en grondbekers (*pitfalls*) voor muizen en batdetectors en mistnetten voor vleermuizen. Verder hebben een paar nieuwe technieken hun intrede gedaan. Zo is er geëxperimenteerd met een videoval: een van voedsel voorziene lokplaats met een automatisch filmende videocamera met sensor. Omdat het vanuit ons luxueuze onderkomen in het landhuis Penijõe bij het dorpje Lihula relatief moeilijk was om een indruk te verkrijgen van de zoogdieren in de uitgestrekte moerassen van riet en mattenbies, hebben een paar ploegen gebruik gemaakt van een reservaatshutje dat alleen per boot bereikbaar is.

Minder meervleermuizen

Bij aanvang van het kamp was al duidelijk dat ondanks de grote hoeveelheid muggen het uitge-

streckte kustgebied van Matsalu minder geschikt is voor vleermuizen dan het oostelijkste deel met meer beschutte, kleinschalige landschappen en bovendien parken met oude bomen en kleine dorpjes. Om de vleermuizen in het gebied te inventariseren werden vooral batdetectors en mistnetten ingezet. Aangezien de julinachten in Estland maar enkele uren duren – met avondrood om half twaalf 's nachts – was er deze keer veel tijd voor het opzetten van de netten. Diep in het rietmoeras leverden over de rivier gespannen mistnetten enkele tientallen foeragerende vleermuizen op. Vooral watervleermuizen *Myotis daubentoni* en een enkele noordse vleermuis *Eptesicus nilsoni* vlogen hier, terwijl de meeste kenners meervleermuizen hadden verwacht. De meervleermuis bleek helemaal niet zo algemeen te zijn. Daarnaast inspecteerden we overdag allerlei oude, leegstaande huizen en gebouwen. Een nieuwe methode was het vastleggen van vleermuizen met een fotocamera met 'zoeklicht' – een felle zaklamp die er tijdelijk aan gemonteerd werd. Daarvoor moet je wel erg snelle reflexen hebben. In totaal stelden we zeven soorten vleermuizen vast in het gebied. Van de meeste soorten vonden we kraamkolonies.

In de dichtbijgelegen dorpjes bleken verschillende kolonies noordse vleermuizen te huizen. De noordse vleermuis is qua verschijning, gedrag en geluid vergelijkbaar met een 'kleine laatvlieger'. Dit was ook de soort die we het vaakst met de batdetector hoorden. Bij het plaatsje Matsalu, in het zuidelijke deel van het gebied, werd na een tip van de buurman een forse kraamkolonie van de ruige dwergvleermuis ontdekt onder het houten

Zoeken naar zoogdieren kan ook door 's avonds met felle lampen de omgeving af te schijnen. Dit levert waarnemingen op van eland tot grote bosmuis. Foto: Kamiel Spoelstra

beschot van een boerderij. In de vroege avond kon je de dieren tussen de kieren rusteloos heen en weer zien kruipen. Een jong dier werd gevangen en op tandkenmerken gecontroleerd om de determinatie te bevestigen. Er vlogen diezelfde avond maar liefst 165 dieren uit. Kraamkolonies van deze soort ontbreken in Nederland en België, waardoor het voor de meeste deelnemers de eerste kennismaking hiermee was. Een andere ervaring was een kraamkolonie van de meervleermuis, die wij wel goed kennen. De kolonie was gevestigd in een gebouw dat gedeeld bleek te worden met een viertal noordse vleermuizen. Doordat het zeer laat donker wordt, begonnen de meeste dieren pas na 23.30 uur uit te vliegen. Uiteindelijk telden we 82 uitvliegers.

Later in de week vonden en telden we ook diverse kraamkolonies van boombewonende vleermuizen, zoals van watervleermuis en rosse vleermuis *Nyctalus noctula*. Van de gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus* werden slechts een beperkt aantal detectorwaarnemingen gedaan. Tot slot waren op enkele plaatsen ook grootoorvleermuizen *Plecotus auritus* of de sporen daarvan (afgebeten vlindervleugels) te vinden. Vrijwel alle gevonden kolonies en verblijfplaatsen waren nog niet bekend.

De meest opzienbarende vangst was de berkenmuis *Sicista betulina*. Foto: Kamiel Spoelstra

Verschillende vallen

Een vast onderdeel van het kampgebeuren is het uitzetten van inlooppallen (*Longworths*). Dit jaar werden ze op grote schaal gecombineerd met vangbekers, onder andere om de vangstresultaten te vergelijken. Om de aanwezigheid van slaapmuizen te kunnen vaststellen kwamen op verschillende plaatsen weer *Sherman*-vallen hoog in bomen te staan op de bekende 'Bekker'-methode. Dit jaar werden helaas vooral grote bosmuizen *Apodemus flavicollis* gevangen.

Tijdens het kamp bemonsterden we diverse locaties, voornamelijk binnen een straal van zes kilometer rond het kampgebouw. De meeste vallen stonden opgesteld in hooilanden, uitgestrekte graslanden met rietstroken, beboste graslanden en bossen met moerassige ondergroei van moerasspirea en zeggensoorten. In totaal verschalkten we acht soorten kleine zoogdieren (zie de tabel). Daarvoor moesten we ons soms wel helemaal lek laten steken door de plaatselijke muggenbevolking.

De meest opzienbarende vangst was de berkenmuis. Al op 20 juli was het raak bij een moerasbosje langs de Kasari-rivier. Het diertje doet qua uiterlijk en gedrag sterk denken aan een dwergmuis, maar je kunt hem hiervan eenvoudig onderscheiden door de zwarte rugstreep en de zeer lange dunne staart. Er werden twee dieren gevangen, beide in vangbekers. Voor vrijwel iedereen was dit een nieuwe ervaring, want de berkenmuis komt slechts op beperkte schaal voor in Europa en dan meestal in geïsoleerde, hoogveenachtige gebieden in het noordoosten. De diertjes zijn bij rustige behandeling eigenlijk handtam en ze lieten zich zodoende uitgebreid fotograferen. Een andere soort met een relatief oostelijke verspreiding is de brandmuis *Apodemus agrarius*, maar deze liet langer op zich wachten. Ook de brandmuis heeft een zwarte

rugstreep, maar verder is hij beter te vergelijken met een bosmuis. Brandmuizen laten zich over het algemeen goed vangen met inloopvallen en tijdens de tweede helft van het kamp kon ook deze soort worden vastgesteld.

Het bezoeken van oude huizen, schuren en gebouwen is niet alleen nuttig voor het vinden van verblijfplaatsen van vleermuizen, maar ook voor het vinden van braakballen. Omdat de kerkuil niet voorkomt in Estland, was de verwachting dat makkelijk vindbare braakballen niet rijk gezaaid zouden zijn. Gelukkig bleek de bosuil talrijk te zijn in Matsalu en regelmatig gebruik te maken van zulke onderkomens. Op verschillende plaatsen werden kleine hoeveelheden braakballen gevonden met daarin de schedelresten van zes verschillende kleine zoogdieren, waaronder wederom de berkenmuis. Een vrij grote partij kwam overigens tevoorschijn uit een door een uil gekraakte traditionele nestkast voor zaagbekken.

Lichtbakken

Dit zomerkamp werd er voor het eerst op grote schaal geëxperimenteerd met sterke lampen, waarmee vanuit een auto grotere, nachtactieve zoogdieren gespot kunnen worden. De omgeving van het kamp leende zich daar uitstekend voor met zijn smalle en rustige wegen in open en halfopen landschappen. Iedere avond kwamen we op deze manier reeën *Capreolus capreolus*, vossen *Vulpes vulpes* en hazen *Lepus capensis* tegen en vrijwel iedere avond wasbeerhonden, hoewel een enkeling daarop moest wachten tot de laatste avond. Verder stonden enkele elanden en een boomarter *Martes martes* in de schijnwerpers. Met de videocameraval lieten twee wasbeerhonden en een paar flirtende reeën zich vastleggen en langs en op de wegen lagen een aantal verkeersslachtoffers.

Nota bene al de eerste avond nam een van ons vanaf een nabijgelegen uitkijktoren uitgebreid een foeragerende otter *Lutra lutra* waar. Ondanks herhaalde pogingen werd de soort helaas niet nog eens gezien. Wel lagen op veel plaatsen verse ottersprijntjes. Gelukkig waren bevers *Castor fiber* veel eenvoudiger waar te nemen. Bijna iedere avond werden in de vaarten wel een of een paar zwemmende exemplaren gemeld. Daarnaast waren er

veel prachtige prenten, opgangen en burchten van deze dieren te vinden en zwom er ook een keer een Amerikaanse nerts *Mustela vison* voorbij.

Doortrekkers

Hoewel bij de inventarisaties de nadruk op zoogdieren ligt, is er daarnaast voldoende gelegenheid voor het waarnemen van andere dieren en planten. Matsalu heeft internationaal grote faam als doortrek- en overwinteringsgebied voor kustvogels en niet voor niets werd het in 1976 toegevoegd aan de Ramsar-wetlandlijst. In totaal zagen wij 152 vogelsoorten, waaronder bijna dagelijks zeearenden – zelfs boven het kampterrein. Andere opmerkelijke soorten waren kraanvogel, grote zee-eend, porseleinhoen, grauwe franjepoot, reuzenster, witrugspecht en oehoe. Laatstgenoemde zat 's nachts te rusten op een strobaal. Ook werden 23 libellen en 18 sprinkhaan/krekelseorten genoteerd, deels nieuw voor Matsalu. De vegetatie vertoont (eveneens) grote overeenkomsten met West-Europa. Vooral op de kalkheuvelresten van de oude zeekust en de hoogveengebieden zagen we talloze fraaie soorten groeien.

Het zomerkamp sloten we af met een presentatie over de resultaten. Hiervoor was veel belangstelling van betrokkenen uit de wijde omgeving. Zo kan een welgeplande 'zoogdierwerkvakantie' dus heel nuttig zijn.

Verder lezen?

- www.vzz.nl/wg-veld/,

met alle zomerkampverslagen tot nu toe op:

www.vzz.nl/wg-veld/verslag.htm

- www.matsalu.ee/?id=739

• Bekker, H. & J.P. Bekker, 2006. Slaapmuizen inventariseren: nieuwe methode op niveau.

Zoogdier 17 (4)

Kees Mostert & Eric Thomassen

Veldwerkgroep VZZ

Palamedesstraat 74

2612 XS Delft

---

veldwerkgroep@vzz.nl

